

RURÁLIS ELITEK FEJLESZTÉSEKHEZ VALÓ VISZONYULÁSA EGY SZÉKELYFÖLDI TÉRSÉGBEN

THE ATTITUDE OF RURAL ELITES TOWARDS THE DEVELOPMENT OF A REGION IN SZEKLERLAND

SÁROSI-BLÁGA ÁGNES

Debreceni Egyetem, Magyarország/KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások
Központja, Csíkszereda, Románia
agnesblaga@gmail.com

Összefoglalás

Tanulmányomban egy székelyföldi térség rurális elitjének tudáshasználatát és fejlesztésekhez való viszonyulását elemzem, amely szorosan kapcsolódik az új vidékfejlesztési paradigmához. Ez alapján a vidéki térségek fejlődésében előtérbe kerülnek az alulról kezdeményezett gyakorlatok, illetve az azokat megvalósító szereplők és szereplő hálózatok. A rurális elit tevékenységét irányító magatartás- és tudásformák megismerése a vidéki térségek fejlődési lehetőségeit és korlátait jelzi. Kutatásom során huszonnégy rurális elitszereplővel készítettem interjút. A tudáshasználat elemzési szempont alapján három szereplőcsoportot azonosítottam be. Az eredmények azt mutatják, hogy a rurális elitek összetett tudással rendelkeznek és a fejlesztésekhez való viszonyulásukat a modern, az endogén és a hagyományos stratégiák szervezik.

Kulcsszavak: rurális elit, fejlesztéspolitika, fenntarthatóság, tudáshasználat
JEL besorolás: Q01, R58

Tudás és fenntartható fejlődés vidéki térségben

A fenntartható fejlődés Európában az elmúlt két évtizedben került a politikai, üzleti és tudományos érdeklődés középpontjába, ugyanis a strukturális támogatási rendszer hanyatlása következtében a vidéki térségek fejlesztésének alapja a közösségi részvétel és a helyi erőforrások tudatos használata lett (Kelemen et al., 2007). A hagyományos menedzselési formát azért váltotta fel a részvételi menedzselési forma, mert kizárólag a gazdasági célok követése nem felel meg a fenntarthatóság elveinek (Csurgó et al., 2007). A periférikus területek alkalmatlannak bizonyultak a modernizációba való bekapcsolódásra, ugyanis nem rendelkeztek az ipari társadalomban gazdasági fejlődést eredményező értékekkel és sajátosságokkal, azaz élet-

képes vállalkozások indításához és működéséhez szükséges anyagi, humán és kulturális tőkével. A lemaradás a vidéki térségekben olyan negatív folyamatokat eredményezett, mint az elvándorlás, elöregedés, munkanélküliség és így tovább. A folyamat megfordítására pedig a kizárólag külső, integrált fejlesztés alkalmazása nem bizonyult hatékonynak a területi egyenlőtlenségek csökkentésében, nem beszélve arról, hogy veszélyforrást jelent a térség autonómiájára nézve (G. Fekete, 2008).

A röviden felvázolt folyamatok együttesen egy új vidékfejlesztési paradigma kialakulását és elterjedését eredményezték a vidékfejlesztési szakirodalomban és gyakorlatban egyaránt, amely szerint a vidéki térségek fejlődésében a szereplők hálózatainak, illetve az újszerű, alulról kezdeményezett gyakorlatoknak van hosszú távú eredményük. Ezek közé tartoznak a civil és közsféra kezdeményezései és azok az agrár-vállalkozások is, amelyek innovatív tevékenységük révén, sajátos módon kapcsolják a vidéki térséget a globális folyamatokhoz (Van der Ploeg et al., 2000). Az új szemlélet tudásalapú stratégiákat igényel, ami a változó vidéki hatalmi viszonyokra, a használt tudások forrására és típusára, illetve a különböző érdekekre tereli a figyelmet (Csurgó et al., 2007). A vidékfejlesztés sokszereplős és komplex folyamatában tehát többféle tudás jelenik meg és lép interakcióba egymással, amelynek megismerése adott térségekben hozzásegíthet a fenntarthatóság lehetőségeinek és korlátainak megismeréséhez (Csurgó et al., 2007). Mivel a fejlesztési projektekből nagyon sok tudásforma és szereplő részt vesz, a tudásinterakciót tanulási folyamatként is lehet értelmezni, amelynek minősége meghatározza a fejlesztési projektek eredményét és információkat ad az értékeléshez. A fenntarthatóság ugyanakkor egy olyan tárgyi alap, amely a projektek során lehetőséget biztosít különböző diskurzusok megjelenésére, az eltérő attitűdök, értelmezések és érdekek ütközésére (Kelemen et al., 2007).

Francesca Cabbidu és Daniela Pettinao (2012) szerint a dinamikus változó és versengő környezetben azok a területek szerezhetnek gazdasági és társadalmi előnyöket, amelyek stratégiákat dolgoznak ki céljaik elérése érdekében, és előnyös módon alkalmazzák a rendelkezésükre álló tudásformákat, valamint képesek új tudásokat generálni. Ez a különböző külső és belső szereplők közötti, többszintű hálózatosodás, a nyitottság és mobilitás szükségességére hívja fel a figyelmet.

Kutatási kérdések és módszertan

Kutatásom során huszonnégy rurális elitszereplővel készítettem interjút, akik munkahelyi, vagy közösségi pozíciójuk révén direkt, vagy indirekt módon fontos szerepet játszanak a fejlesztési folyamatokban. A vizsgált székelyföldi térség esetében ezek a szereplők helyi közigazgatási és civil szervezetek alkalmazottjai, illetve a

közösségi életben aktív magánszemélyek. Az interjúk révén fontos kutatási kérdés, hogy milyen tudáshasználat, tudásmenedzsment jellemző az aktuális fejlesztési folyamatok kulcsszereplőire, amely hozzásegíthet a fejlesztési folyamatok hatásának megismeréséhez (Kovách 2007). Elemzésemben nagymértékben támaszkodtam a Bruckmeier – Tovey (2008) által elkülönített tudásformákra, ugyanis az interjúalanyok esetében a három tudásforma elemeinek keveredését figyeltem meg. Az egyik a tudományos tudás, ami explicit, jól dokumentált, intézményes körülmények között elsajátítható. Olyan elméletek, tudományos módszerek, kutatások ismerete tartozik ide, amelyek alkalmazásához szükség van a helyi tudásra is. A második tudásforma a helyi tudás, ami tényszerű, kísérleti jellegű és informális módon elsajátítható. A harmadik pedig a menedzseri tudás, ami eszközök, ötletek, a jogi, intézményi, pénzügyi rendszer ismeretét jelenti, valamint helyi és tudományos tudáselemekkel egyaránt rendelkezik. Vidékfejlesztési szempontból a tudás a társadalmi innováció és a fenntartható fejlődés szempontjából kerül az érdeklődés középpontjába. Nemes – Varga (2015) szerint a társadalmi innováció az alulról építkező tevékenységekhez és külső hatásokhoz egyaránt kapcsolódó, újszerű paradigma és gyakorlat, amely elengedhetetlen a helyi erőforrások feltárásában és menedzsmentjében. Az idézett szerzők megközelítésében a társadalmi tanulás vidékfejlesztési szempontból valamilyen cél elérése érdekében végzett cselekvéshez szükséges tudás megszerzése. Ez a tudás háromféle lehet: 1. Kognitív/tudományos/technológiai, 2. Praktikus, gyakorlati, 3. Szituatív (Nemes – Varga, 2015: 437-438). A szerzők szerint a háromféle tudás/kapacitás együttes fejlődése eredményez fejlődést, amely a valóságban a sikeres példák ellenére egy problémás, vagy hiányzó folyamat. Saját kutatásomban a tudáshasználatot a fejlesztésekhez való viszonyulás mentén igyekeztem megragadni.

Összességében kutatásomban a tudás elemzési szempont alkalmazása során a következő tényezőket vettem figyelembe:

- A térségről és a településről való általános tudás jellege
- A térség aktuális folyamatainak ismerete, az ezek iránti érdeklődés mértéke, a befolyáshoz szükséges tudás (képességek, lehetőségek)
- A projektek megvalósítása során alkalmazott tudás típusa, mértéke, kombinálása és az ezekhez való viszonyulás (külső, belső tudás)
- Döntések során alkalmazott tudás
- Fejlődőképesség, nyitottság az új ismeretekre?

Kutatási eredmények

Az interjúalanyokkal folytatott beszélgetések során arra a következtetésre jutottam, hogy többnyire összetett tudással rendelkeznek, helyi, tapasztalati és menedzseri tudáselemekkel. A tudományos tudáselemek ezen a területen kevésbé vannak jelen, a pályázatíráshoz szükséges tudást kívülről, pályázatíró cégek által hozzák be a településre. Ez azzal magyarázható, hogy szakképesítésüket egyéb területen szerezték, és értelemszerűen pozíciójukat nem a tudományos tudásuk következtében szerezték meg. Megfigyelésem szerint a térségre jellemző, hogy nincs elég tudással, erőforrással rendelkező szereplő, ami együttműködésre, alkalmazkodásra kényszeríti a településeket és számos feszültség forrását képezi. A kívülről jövő tudás alkalmazását az alábbi két interjúrészlet is szemlélteti. Ötletek és pályázattal kapcsolatos tudástőke révén egy kistérségi iroda és néhány pályázatíró cég fontos szerepet tölt be a térségben.

„...az önkormányzaton kívül vannak olyan cégek, amelyekkel szerződésünk van, konzulens cégek, ez az egyik, jelen pillanatban a kistérségi iroda...” (1-es interjú)

„...ez az egy személy időzjelben jelen pillanatban...ez nem csak az önkormányzat pályázati dolgait látja el...nyilván a kisebbekről beszélgetünk, mert a nagyobbak egyértelmű, hogy kinti és nagyobb szakapparátust igényelnek.” (2-es interjú)

A tudás, a tudásmenedzsment és a fejlesztéspolitikai elképzelések alapján három szereplőcsoportot különítettem el:

Rugalmas, „modern” gondolkodású szereplők

A rugalmas „modern” gondolkodású vidéki szereplők legkarakterisztikusabb jellemvonása az, hogy a helyi erőforrások és sajátosságok célszerű felhasználása érdekében nyitottak az új dolgokra, az új tudásra, amely akár külső szereplőhöz is kapcsolódhat. Ennek ellenére döntéseik során a helyi tudásra alapoznak, tehát a külső tudást eszközként alkalmazzák. Ilyen például a pályázatok megírásához és elszámolásához kapcsolódó tudás, amely egy fontos eszköz az infrastruktúrafejlesztésben és nagyobb projekteket, valamint pénzüsségeket generál, ami a rugalmas gondolkodású elitek tevékenységének fő mozgatórugója. A külső tudáshoz hasonlóan a külső szabály is eszköz, amelyet megfelelő gondolkodással és kompetenciákkal a település javára lehet fordítani. A szereplőcsoport megnevezése elsősorban abból adódik, hogy ezek az egyének időt, energiát és pénzt fektetnek be saját maguk és amennyiben lehetőségük van rá, munkatársaik szakmai fejlődésébe, tanulmányi utakon való részvételbe, külföldi példák megismerésébe, ugyanis elgondolásukban az

új ismeret megszerzése hozzájárulhat a szemlélet formálódásához, előnyszerzéshez és hosszútávon a település fejlődéséhez. Bár fontosnak tartják a szakmai tapasztalatot, meglátásukban azt nem feltétlenül idővel lehet megszerezni, hanem a változásokhoz való gyors reagálással és gondolkodással. Éppen ezért a régi rendszer és az ahhoz kapcsolódó, kevésbé rugalmas emberek a lehető legnagyobb mértékben ki vannak zárva a projektekből és a szervezeti struktúrákból.

„Általánosságban azt elmondhatom, hogy az alkalmazottaknak nagy része az önállóan tud gondolkodni és nagyrészt tudja a feladatot, lássa is a feladatot, nemcsak el tudja végezni. Tehát érzésből csinálja a dolgokat, most már nagyrészt tapasztalat is megvan, erre azért odafigyeltünk, hogy akik fejlődni akarnak azoknak a lehetőség mindig meg volt adva, a tanulmányi utaktól elkezdve a különböző képzések erre ez biztosítva voltak s biztosítva vannak ma is. Volt egy átmeneti időszak, amikor az úgymond (ezzel nem megsérteni akarok senkit), de a régi rendszert olyan emberek alkották, akik a rendszerváltás előtt is dolgoztak itt, amikor teljesen más volt minden, na azok másképp látják a dolgokat, más szemlélettel vannak, más hozzáállással vannak...” (15. számú interjú)

A modern gondolkodású szereplők számára fontos értéket jelentenek a település intézményi épületei, az infrastruktúra, a mezőgazdaság, a helyi energiaforrások tudatos használata. Fejlesztéspolitikai elképzeléseik elsősorban a településhez kapcsolódnak, azonban tudatában vannak annak, hogy minden térségi léptékű fejlődés a saját településük érdekeit is szolgálja, éppen ezért támogatják a közös elképzeléseket és fontosnak tartják a kapcsolatrendszert.

Az „endogén fejlesztők”

A meghatározott elemzési szempontok alapján az „endogén” fejlesztő szereplőcsoportba azok az egyének sorolhatók, akik narratívájukban nagy hangsúlyt fektetnek a természeti értékekre, a helyi tudásra, hagyományokra és a környezetvédelemre. Fejlesztési szempontból ezek a belső értékek a turizmussal, mezőgazdasággal, kultúrával kapcsolatos elképzelésekben játszanak fontos szerepet. Ezek a szereplők fontosnak tartják a stratégiát, ami meghatározza a fejlesztési lehetőségek tudatos kihasználását és elsősorban olyan fejlesztési területekre fókuszálnak, amelyek nem csak egy településhez kapcsolódnak, tehát ebből adódóan térség szinten gondolkodnak.

„Az van, hogy jelen pillanatban a román közigazgatás nem tesz különbséget, tehát nem olyan típusú közigazgatást élünk, vagy vagyunk a tagjai, mint például Magyarországon. A kistérségek szerepei felértékelődnek. Valójában én azt látom, hogy van egy két olyan nagyon-nagyon fontos pont...lehet ez például turizmus is, de ezen

túllépve mezőgazdaság, ahol a térség érdekei azok azonosak és mindenki a saját kicsi háza táján belül ezeket a problémákat nem biztos, hogy kellőképpen és komolysággal tudja kezelni, viszont hogy ha ezt az egészet úgymond egy térségi szinten kezeljük, akkor lehet, hogy sokkal hatékonyabb. Lehet, hogy lassabb, de viszont sokkal hatékonyabb a probléma megoldási készség.” (1. számú interjú)

Narratívájukban negatívan ítélnék meg minden olyan külső tényezőt, ami a saját értékeket és erőforrásokat veszélyezteti. Ilyen például a külföldi munka, ami elöregedéshez, a közösség széteséséhez vezethet.

„Amit még érdemes megemlíteni, hogy több mint 400 fiatal dolgozik Németországban és Svájcban. Na most ennek vannak pozitív vonatkozásai, meg negatívak is. A pozitív alatt azt értem, hogy ezek az emberek nem maradnak kint, ezek kint vannak, pénzt szereznek, gépeket hoznak, mezőgazdaságban, rendbe rakják a portáikat, építkeznek, tehát ez a jó oldala. A rossz oldala az, hogy későn alapítanak családot, egy picit kiszakadnak ebből a körből, amiben éltek tehát az a fajta közösségi élet, ami jellemezte ezeket a székely településeket, ezek egy kicsit elszakadnak a gyökereik, nehezebben találhatnak vissza, nehezebben tudnak beilleszkedni, egészen más gondolkodásmóddal jönnek vissza, mint ami itt jellemzi az embereket. Hát erről sokat lehetne beszélni. Érdekes módon nem csak azoknak változik meg úgymond rossz értelemben a közösséghez való viszonyulása, akik közben kint vannak több évet, hanem azoknak is akik itt élnek.” (6. számú interjú).

Az első szereplőcsoporthoz hasonlóan az „endogén” fejlesztők is fontosnak tartják a humán erőforrás képzését, azonban a hosszú távú fejlődést a szakképzésben, a régi mesterségek felélesztésében látják. Ezekben a narratívákban a helyi tudást elsősorban tapasztalati úton, a generációk közötti kommunikáció révén lehet megszerezni. Ilyen értelemben nem értékelik a külső, például pályázatokhoz, projektekhez kapcsolódó tudást, ugyanis meglátásukban mindez külső szereplők hatáskörébe tartozik.

A „hagyományőrzők”

Az alkalmazott elemzési szempontok alapján a „hagyományőrzők” szereplőcsoportba olyan vidéki elitek tartoznak, akik munkahelyi pozíciójukból és személyes meggyőződésükből adódóan elkötelezettek valamilyen közösségi ügy iránt. Értérendszerükben a kultúra, a történelem, a hagyományok és a közösségi értékek fontos helyet foglalnak el. Természetesen mindez az másik két szereplőcsoport esetében is érvényes megállapítás, de ebben az esetben ezek az értékek szervezik a fejlesztéspolitikai gondolkodást.

A „hagyományőrzők” a fejlesztési folyamatok irányítását az utánpótlás-nevelésben, a tudás átadásban látják. *„Szándékosan terjesztettem ki a korosztályt ilyen széles skálára, mert itt elsődleges célunk a hagyományaink felelevenítése, az átadás lehetőségének a megteremtése. Ennél hitelesebben nem lehet, mint amikor ott van az idős a fiatalal, a gyerek a szülővel és nagyszülővel.”* (17. számú interjú)

A pénz, az anyagi erőforrás itt csak egy másodlagos dolog, de megfelelő cél elérése érdekében ezek a szereplők minden lehetőséget kihasználnak, így helyi támogatókat keresnek, alapszintű pályázatírási készségeket sajátítanak el. Az új tudást elismerik, tisztelik, de nem arra alapoznak tevékenységük végzése során. A meglévő tudás és tapasztalat ennél fontosabb. A helyi tudás átadásának tulajdonított fontosság szempontjából a „hagyományőrzők” csoportja hasonlít az „endogén fejlesztők” csoportjához. A lényeges különbséget a konkrét nevelési, tudás-átadási tevékenység végzése képezi, ami nem társul külső folyamatokkal és változáshoz való rugalmas alkalmazkodási képességgel. A szereplőknél gyakran összefonódik a munkahely, a közösségi tevékenység, illetve a magánélet, ami hozzájárul ahhoz, hogy ezek az egyének véleményhordozók legyenek a közösségben. Tudásuk és véleményük elismert és ezáltal sok egyént tudnak mozgósítani bizonyos közösségi célok elérése érdekében. Ilyen értelemben ezek a személyek endogén erőforrást jelentenek a térség számára és például az „endogén” fejlesztők is gyakran támaszkodnak rájuk bizonyos projektek kivitelezésében.

„...vasárnap egy olyan könyvbemutatót szervezek, ami egy kicsit tartalommal lesz megtöltve. Lesz népviselet bemutató, nem a piros szőnyegen, hanem a házi szőtt szőnyegen végig vonulva, néptáncokkal...a szervezés úgy zajlik, hogy például most is este idős nénikhez jártam el és őket meséltetem, beszéltetem, megkérdem a régebbi dolgokról, s így egy kicsit többet akarnánk adni egy egyszerű könyvbemutatónál...” (16. számú interjú).

Következtetések

Kutatásomban egy székelőföldi térség rurális elitjeinek tudáshasználatát és fejlesztésekhez való viszonyulását elemeztem öt kiemelt szempont alapján: általános tudás, aktuális folyamatok ismerete és befolyásolása, projektek megvalósítása, döntések, fejlődőképesség és nyitottság az új ismeretekre. Az eredmények három szereplőcsoport elkülönítését tették lehetővé: 1. rugalmas, „modern” gondolkodású szereplők, 2. „endogén fejlesztők”, 3. „hagyományőrzők”. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a szereplőcsoportok elkülönítésénél a domináns narratívákat vettem

figyelembe. Ez a három szereplőcsoport három fejlesztésekhez való viszonyulásmódot tükröz és a különböző szereplőcsoportok tudásinterakciójának, hálózatosodásának fontosságára, valamint a szereplőcsoportok közötti kapcsolódási pontokra hívja fel a figyelmet. Ilyen például a második és a harmadik szereplőcsoport közötti kapcsolódási pont, amely alapján a „hagyományőrző” egyének endogén erőforrást jelentenek a térségben. További példa az első és a második kategória közötti kapcsolódási pont, amelyben a belső erőforrások, a stratégiai gondolkodás, valamint a rugalmas gondolkodás társítása fontos előrelépést jelenthet a Székelyföldhöz hasonló rurális térségek számára.

Irodalomjegyzék

- Bruckmeier, Karl., & Tovey, Hilary. (2008). Knowledge in Sustainable Rural Development: From Forms of Knowledge to Knowledge Processes. European Society for Rural Sociology, Vol. 48, 313-329. p.
- Csurgó Bernadett - Kovách Imre - Eva Kučerová: Hatalom és tudás az európai vidékfejlesztésben. In: Kovách Imre (szerk.): Vidékiek és városiak : A tudás- és imázshasználat hatásai a vidéki Magyarországon. Budapest, L'Harmattan; MTA Politikai Tudományok Int., 137-157. p., ISBN 978-963-236-064-5.
- Francesca Cabbidu - Daniela Pettinao (2012): External Knowledge, Territorial Inertia and Local Development: An Exploratory Case Study. European Planning Studies.
- G. Fekete Éva: A fejlődés és versenyképesség értelmezése kevésbé fejlett térségekben. In: Lengyel I. – Lukovics M. (szerk.): Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében. Szeged, JATEPress, 2008, 130-152. p.
- Kelemen Eszter - Megyesi Boldizsár - Nagy Kalamász Ildikó (2007): A tudásinterakció szerepe a vidéki térségek fenntartható fejlődésében. In Kovách Imre (szerk.): Vidékiek és városiak : A tudás- és imázshasználat hatásai a vidéki Magyarországon. Budapest, L'Harmattan; MTA Politikai Tudományok Int., 121-136. p., ISBN 978-963-236-064-5.
- Kovách Imre (szerk.): Vidékiek és városiak : A tudás- és imázshasználat hatásai a vidéki Magyarországon, Budapest, L'Harmattan; MTA Politikai Tudományok Int., ISBN 978-963-236-064-5.
- Nemes Gusztáv – Varga Ágnes (2015): Társadalmi innováció és társadalmi tanulás a vidékfejlesztésben – Sikerek, problémák, dilemmák. In. Dr. Lipták Katalin szerk.: „Mérleg és Kihívások” IX. NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

Konferencia Kiadvány. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 434-444. p., ISBN 978-963-358-098-1.

Ploeg, J.D. van der et al.: Rural Development: From practices and Policies towards Theory. In Sociologia Ruralis, Vol. 40, Number 4, 2000, 391-408. p.

Abstract

The topic of my paper is the analysis of rural elites attitudes to the development of a region in Szeklerland. This topic is closely linked to the new rural development paradigm. Based on this, the development of rural areas are emphasized by bottom-up practices and the related actors and networks. The analysis of the behavior and knowledge of rural elites indicates the possibilities and limitations of rural areas development. My research is based on interviews taken with 24 rural elites. Three categories of actors were identified. The result of my research shows that rural elites have complex knowledge and the attitudes to the development are organized by modern, endogenous and traditional strategies.

Keywords: rural elite, development policy, sustainability, knowledge use